

N. IORGA

INSTANTANEE VENEȚIANE

EXTRAS DIN « REVISTA FUNDAȚILOR REGALE »

Nr. 9, SEPTEMBRIE 1938

MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ, BUCUREȘTI 1938

N. IORGA

INSTANTANEE
VENETIANE

EXTRAS DIN « REVISTA FUNDAȚILOR REGALE »
Nr. 9, SEPTEMBRIE 1938

MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ, BUCUREȘTI 1938

INSTANTANEE VENEȚIANE

I

COPIL...

Veneția e a copiilor. Ei sânt pretutindeni, de la cei purtați în brațe, duși în coșuri de rufe ținute de câte șase mâni, purtați prin cărucioare unde e mai îngustă strada șerpuitoare — omuleți cari par opere de artă ale unor mari maieștri ai modelajului — și până la păpușile care discută grav chestiuni insolubile prin « câmpuri » și *campielluri*, pe scări de bătrâne biserici, în margini de canale, spre care se coboară ca niște vietăți acvatice și fac cele mai complicate figuri gimnastice printre fiarele ce le împrejmuesc, până la eroicii luptători supt zece ani cari escaladează statuile și se așează aproape sus în capul celebrităților de care nu le pasă sau se dedau la întreceri războinice, pregătind faptele eroice ale viitorului.

Cei mai favorizați sunt duși de dădace aduse de la țară, de la munte, de unde se înprospătează cu energie populația, până la tufișurile și grupele de copaci din insula S. Elena, legată de masa verdeață întunecată a « Grădinilor Publice ».

A dispărut copilăretul zgomotos și obraznic din vremuri, care urmăria cerșind uneori pe străinul timid, zăpăcit sau numai desorientat o clipă. Acuma ți se fac și tumbe gratuit. Iar, dacă întrebi de drum, și mai ales când întrebarea e în numele unui grup de străini, pornește să te ajute gratuit, în strigăte de triumf, mica bandă întregă, căreia pregătirile școlare, care merg și până la ultimii dintre odraslele sărăcimii, îngrijiți și conduși de un personal de Stat anume, le-au dat, peste admirabila inteligență și vioiciune a rasei, însușiri de bună cuviință.

Pentru a învedera superioritatea acestei organizații sociale și politice asupra comunismului, ajunge să se compare acești copii de lucrători, curați în potrivitele lor rochițe și veșminte multicolore, care fac din ei un încântător stol de fluturi, cu cetele sălbatece ale produselor proletariatului rus ajuns la putere, care urlă, mușcă, fură și se pângărește cu miile supt ochii unei poliții nepuținčioase, total desarmate, în orașele Uniunii Sovietelor.

De fapt, din cele dintâi ceasuri ale dimineții până la căderea amurgului e, cu acești admirabili actori cari nu se simt a fi pe scenă, o mare reprezentație de teatru copilăresc.

Iată, supt fereștile mele, două fetețe pășesc grav, urmărind cine știe ce poveste care li soarbe tot interesul. Lângă ele, pe pietrele din fața bisericii Santa Margherita, care ni face din zori încă muzica veselă a clopotelor ei, un bătrân s'a întins și se odihnește de munca pe care a făcut-o sau ar fi s'o facă. Cu un singur ochiu deschis el urmărește începutul spectacolului, pe când gravele mici actrițe se întrerup un moment ca să-i examineze lungile picioare rășchirate, parcă li s'ar fi dat lor misiunea să le măsoare cu cea mai mare precisiune.

Dacă li s'ar trimete pe fereastră rămășița frumoasei cutiuțe de rahat adusă de la București?...

Un scurt zbor, și dulcea pradă în cutia înflorită cu inscripții românești cade între cele două fetețe și moșneag. Dintr'o căutătură a ochilor obosiți, el și-a dat seama că afacerea nu-l privește pe dânsul, ci pe ele.

Intâiu examinarea celor două părți din care se compune cereasca trimitere. Una, fundul, are zahăr pisat, iar pe cealaltă se răsfată florile: alegerea e peste măsură de grea. O scurtă discuție și apoi începe lupta. O luptă îndârjită, cu iscusite retrageri ale părții învinse supt arcadele porticului vecin.

Un băiețaș nu mai mare decât dânsule a apărut. El va fi arbitrul. Cum poartă și o micuță geantă, are și toată calificația intelectuală pentru această sarcină. Sentința și-a rostit-o serios. Una va linge zahărul din partea care-i revine, cealaltă, puțin simțitoare la ilustrațiile colorate ale fabricantului de rahat, a prefăcut capacul în ceva care înlocuește cu succes toba.

Prind gust de reprezentație și caut să-i dea o mai mare amploare. Patru bucățele de rahat se rotesc în aer, două din ele resăltând,

din nenorocire, de pe lespezi ca să meargă în canal, pradă unor pești cari niciodată n'au gustat astfel de zaharicale răsăritene. Dar două și-au ajuns destinația.

Acuma în jurul celor două fete, protagoniste, s'a strâns un întreg mic popor. Sânt vreo zece, toți vechi cunoștințe, sovietul copilăresc al cartierului. Cu atenție uimită se examinează necunoscutul proiectil care făgăduiește să fie dulce. Se constată, spre marea bucurie a descoperitorului, că, — lucru nemaipomenit, — el se întinde, creând punți suptiri între gurile doritoare să-l guste.

Acuma se știe cum este. S'ar dori și numele însă. Un mare strigăt se ridică spre fereastra moșului binefăcător care sânt eu: *Cos'è? Cos'è?* Și răspunsul n'ar folosi la nimic. Deci rahatul se va mânca anonim.

Anonim, fiindcă nu se poate altfel, dar cu socoteală. Repetându-se astfel o echitabilă societate viitoare fără nevoia intervenției Statului, mica învingătoare din primul act al comediei face cu cea mai mare grijă de dreptate distribuția.

Și, apoi ca să se continue delicioasa comedie, vine rândul pesmeților și, în sfârșit, în actul decisiv, ciocolata.

Vagabondul înțelege importanța momentului și a făcut sforțarea de a se ridica în cot: își dă sama că se va petrece ceva mai neobișnuit decât ce i-a fost dat să vadă în această zi când se hrănesc dulce alții. Una din mame a apărut, și acuma generația matură ia asupra-și împărțirea. Iar apoi un întreg cor se ridică spre fereastra cu nesfârșitele daruri: *Padrone, Cioccolata, Cioccolata!*

Dar, când li se spune că tot acolo este o doamnă care e bolnavă serios, mișcată întreaga trupă se mută în piațeta vecină. Ea nu va mai reveni nici în zilele următoare. Odată ce este o *signora ammalata*. . . Pe lângă simțul social așa de desvoltat la toți acești minunați gândăcei, unul mai frumos și mai plin de grație decât celalt, e și simțul etic.

Uite-așa se formează oamenii. . .

II

POPOR ȘI DISTRACTII...

Dumineca e în adevăr a poporului.

E o plăcere să fii pe stradă în mijlocul acestui neconținut val de mulțime în amândouă direcțiile, care se strecoară într'un zor

vesel de convorbiri, în mici grupe familiare, repetând pare-că fenomenul de viață al Mării care curăță și înprospătează laguna vie.

În fabricile și atelierelor lor, oamenii aceștia au muncit greu, în aceste zile de apăsător *sciocco*, cu aierul cald care slăbește nervii și îndurerează încheieturile. D-rul Abruzetti, al casei noastre, vorbește de spinările deviate, de plămâni lipsiți de oxigen, de ochii cari se tocesc la fabricarea supt ucigașa lumină chimică a perlelor în toate formele și colorile. Dar fiecare fată s'a îngustat de la hrana care e aici așa de frugală — o bună supă cu de toate cele într'însa și poate ceva pește —, că să poată îmbrăca, în orice zi, la trecerea prin acea *Mercerie* a tuturor prăvăliilor, în care se întâlnesc cu costumele scumpe și cu ochii celor mai frumoși băieți, rochița care-i șade mai bine. Și în puține locuri din lume se vor întâlni mai bine puse atâtea frumoase femei venind și din straturile cele mai sărace ale acestei misterioase Veneții.

III

BĂTRÂNII VREMII MELE...

Odată bătrânii dădeau nota în vechea cetate, bătrânii octogenari, nonagenari, închirciți și uscați ca niște greieri. Acuma tineretul viteaz stă în frunte. Sfioși prin colțuri, cei cari au căzut pradă vrăstei se strecoară.

Cele care erau tinerele anilor mei tineri păstrează încă șalurile lungi cu franjuri, cocurile înalte și papucii de cari răsunau treptele podurilor. Aceste attribute ale unui trecut care se stinge încep însă a fi peste măsură de rare, și nu mai e nevoie să spun ce păcat e că se duc ultimele semne ale unui trecut de mai mult ca milenară vechime. În loc, vine rochia largă și scurtă, influențată, în colorile ei vii, cu toate florile din lume, de kimonoul iaponez, care a cucerit toate continentele.

Cu această uniformizare a portului dispare și hazul caricaturii internaționale a visitorilor. Ei nu se mai desfac din cealaltă lume decât doar când soț și soție se încleașă de braț, când Germanul apare cu glesnele goale, când ghidul roșu și moda cu totul aparte semnaleză pe streini.

De aceia nici nu mai au curaj să cheme gondolierii, să ofere albumuri, coraluri și lucrifoare de stradă vânzătorii ambulanti.

Dar, în acest an de continuă amenințare cu războiul, și sânt puțin acești oameni de aiurea. Doar Englesii cari vin să vadă creațiunea contelui Volpi di Misurata la Malghera, sau muncitori germani cari ar vrea să arăte că știu pentru ce au venit.

IV

AMESTEC ȘI ISOLARE...

Din odaia de mâncare vedem dosul unei locuinți care nu are spre noi decât o singură fereastă. Două fetițe lucrează de zor la cusut. Nici deschiderea fereștii, nici glasurile noastre nu le fac să arunce privirea într'acoace. De cealaltă parte, sus de tot, între flori suite până acolo, o fereastră străină, cu perdelețe îngrijite, se deschide. Ceva mai jos încă una, încadrată între fereștile noastre, care se văd pretutindeni. Așa se întrețese aici viața unuia cu a celuilalt. Ganguri ascunse leagă aceste ieșiri spre una din cele trei curți ale noastre de cine știe ce *campello*, de cine știe ce canal.

Dar oamenii s'au deprins a nu se cunoaște. Tovărășia e numai de stradă. Ajuns acasă, fiecare se închide. Cea mai totală indiferență îl desparte de vecin. În deosebire de altă Italie, aici Orientul, cu claustrarea lui, domină.

Obiceiurile nouă fac să răsără la anume ceasuri din zi și din seară figurile femeilor, copiilor, ba și bărbaților cari « se soresc » în *eliago*, vechiul balcon solar, urmă a Bizanțului odată stăpân și aici.

V

GONDOLIERUL DE ODINIOARĂ

Gondolierul nu e un « birjar » ori un « vizitiu », care știe numai de cai și de plată. El e un artist și un tovarăș și poate fi, — ca pentru gondolierii pe cari cu atâta iubire, cercetându-i prin casele lor modeste, curat și frumos ținute, i-a descris răposatul meu camarad de studii în aceste minunate arhive Horatio Brown, — un amic.

Chiozza Valeriano, gondolier Nr. 10 al otelului « Danieli » în limbajiu comercial, care ne duce la San-Lazzaro, pe ministrul nostru la Roma, tânărul fiu al lui Duiliu Zamfirescu, și pe soția sa olteancă, împreună cu mine, e un cunoscător de viață și, dacă e vorba pe aceia, și de politică. Doar printre acei pe cari i-a dus, și el a vorbit cu ei, e prințul Andrei al Greciei și alte fețe luminate, de la cari știa că războiul era să înceapă încă dela 1911 și că l-au oprit interesele Angliei, despre care el crede că, atâta vreme cât ea va stăpâni, pace în adevăratul înțeles al cuvântului n'o să fie. Se pare chiar că încrederea lui în « axă » nu e prea mare, dar firește nu-și dă așa de ușor, și dintr'o singură dată, toate secretele.

Dar vorba cu el — ca și mișcărilor-i de artist, care știe găsi drumul și unde nu este — e plină de înțelepciunea de altfel larg răspândită în tot poporul italian și mai ales aici, în Veneția, unde sângele nobil nu-l mai știi cât de adânc a pătruns. El arată cele două insule ale nebunilor și nebunelor și observă, ca un pășit ce este, că « nebunii cei mai nebuni nu sunt la casa de nebuni ».

Această minte frumoasă, care corespunde cu trupul frumos, cu frumuseța ținutei, cu frumuseța gesturilor, face ca orice cetățean, măcar când a închis la spate poarta casei sale, care-și are cerințele ei de rang, să fie ca un frate cu oricare altul de neamul său.

VI

CEREMONIILE BISERICII...

Corpus Domini. Orașul se trezește, în zori, de clopote. Ziua Domnului Isus se anunță mai solemnă decât a Sfântului Antoniu, dar acela e făcătorul de minuni, taumaturgul, și atâtea fete-și așteaptă dela dânsul mirele. Dumnezeu nu poate fi rugat pentru orice, și atunci mulțimile urmărite de dorinți și visuri caută în jurul lor, dintre cei cari au fost și ei oameni și și-au trăit numai viață omenească, pe acela anume care e în cutare loc și căruia i se închină cutare zi.

Nu atâta lume câtă s'ar putea crede, cu toată ocrotirea pe care o dă regimul Bisericii catolice. N'a ieșit de pretutindeni lumea ca să privească la defilarea preoților, călugărilor, copiilor, supt cruci și steaguri. E în aer un miros de veșted pentru credința în numele căreia odinioară, se ridicau cu miile gloatele.

Câteva steaguri ale patriei în fund; puține balcoane împodobite. Străinii sânt foarte rari, și abia câte unul întinde aparatul de fotografie. Englesii nu vin; Germanii, muncitori tineri în grupuri, nu se interesează de nimic și par a nu înțelege chiar nimic. Poate griji de viitor, temeri de războiu, păcatul diplomației care spune tot, și ce nu se va întâmpla, al discursurilor care făgăduiesc prefacerile cu prețul sângelui. Dar poate, și mai ales, altceva: o concepție care, în aceste vremuri de urmărire a bunei stări materiale, se stinge.

De aceia între lumânările enorme, înfășurate în panglici și încoronate cu verdeață, degeaba trec călugării franciscani din toate tagmele, preoții în veșminte de brocard galben, corurile de seminariști înaintea cărora, tot întorcându-se spre dânșii, se sbuciumă de un patetic ridicul dirijorul, confrățiile cu bandierele lor, mai mult noi și banale, eterodocșii armeni și greci, ridicând din tesaurile lor vechi alte Răstigniri, lungile șiruri de fetițe din școli, înveșmântate, învelite, încoronate și încălțate în alb, cu fâlfâitoarele rochii de tăietură bătrână, care contrastează cu bucățicuța de femeiușcă închisă în ele. . . Nu mai e mediul moral de pe vremuri, toată acea societate venețiană, și ea îmbrăcată ca și cei ce-i trec înainte în pânzele vechiului maestru Carpaccio și având în inima ei chiar cea ce se desface de pe buzele acelora cari cântă. Supt baldachine sprijinite de studenți cu pălăria grupului, încărcată de medaliile atâtor sporturi, pare că în adevăr un mort e care trece.

Căci sporturile acestea, pentru care se crește o tinerime smulsă cu totul părinților și care pleacă dela băiețeșii și fetițele în pantaloni băiețești ce se încălecă pe statui și scutură cleampa ușilor de la biserici, suindu-se cu gesturi iuți și sprintene de fiară tânără pe orice dungă de sculptură, aceia se închină, cu tot respectul recomandat pentru creștinism, zeilor, cari învie ei acuma, ai unui Olimp de două mii de ani mort.

VII

SĂRACII...

O sărăcie este, deși răsare numai sfioasă, ca niște guzganii suri ieșiți din pivnițele cartierelor mucedede. Femei care au trecut dincolo de marginele vieții și care, vii, par mai moarte decât cei

din morminte, moșnegi cu mâni de ceară care tremură, copii purtând cocoșa familiilor stânse de miserie, muncitori vădit storși de putere și de încredere în viață. Cu o credință uriașă, Ducele muncește ca să ridice pe cei nedreptățiți de soartă. Dar, cu toate mijloacele unei voinți geniale, se poate ajunge și până la aceasta?

VIII

ALT SPECTACOL COPILĂRESC

Apa canalului s'a ridicat pe scările de marmoră, și în lumea veșnic agitată a copiilor de ambe sexe e prilejul unei noi petreceri, care înlocuște aceia, obișnuință, a zădarnicelor atacuri contra tuturor cornișelor bisericii.

Fetițele au luat inițiativa. Toți fluturașii s'au strâns în sfat pentru a se designa cine face începutul. Și iat'o pe una cum își lasă papucașii și-și cufundă piciorușele de păpușă în apa încă limpede. E pentru dânsa o voluptate apoi să clatine mici valuri pe lunecoasa piatră.

IX

Această ocupație ajunge a fi un danț care se întetește și se aprinde. Indelung micii privitori contemplă spectacolul. Apoi, după ce maimuțica și-a jucat rolul, ea-și șterge genunchii cu o nesfârșită grație, perfect pudică, trecând apoi ștergarul alteia, cu care se reia apoi reprezentăția. Băieții se amestecă, frecându-și începătorul tors athletic, bronzat de soare, și, dacă vreo fetiță se uită la dânsii, o împroașcă până departe cu stropii.

GOSPODARI SE MUTĂ...

Am asistat dela fereasta mea la o mutare săracă. În strigătele de triumf ale grupului de copilăret se oprește luntrea care aduce, cu o serie de boccele cuprinzând mărunțișul gospodăriei — și le păzește buna bătrânică gheboasă înfășurată în negru — o masă de formă veche, câteva scăunele, o umbrelă și niște clește, dar și un număr de tablouri și o icoană multicoloră într'un cadru de lemn stucat și aurit.

Toate acestea se duc pe o năsălie supt ochii vechiului vagabond, care și-a întins din nou picioarele pe scările bisericii, și supt

ochii atenți ai câtorva din ocupanții permanenți ai «câmpiel-lului»; ceilalți, gășind această lume străină pe proprietatea lor, s'au mutat pe alt teren de activitate.

IN UMBRA SFÂNTULUI MARCU...

Toate se fac public: cetatea din evul mediu, unde obștea și nu omul, hotărește. Sfială nu poate fi. Bogatul privește pe sărac fără a-l jigni, săracul se uită fără invidie la cel bogat.

În marginea măreții basilice, asediată de atâta vieată nouă, copii călăresc pe imobilitățile lor cai de preferință, leii de porfir, rotunziți de atâta atingere cu zecile de generații tinere venețiene.

În fund, lângă una din ușile laterale, unde nu e de obicei nimeni, s'a oprit o fată frumoasă și băiatul căreia i s'a închinat. La o parte de ochii lumii, vorbesc lipiți de fierul porții. De-odată, într'o mișcare cochetă, ea se face a se depărta de dânsul și-și întoarce fața către sfântul cuprins al bisericii, ca pentru o rugăciune. Și el nu știe cum s'o împace ca să se întoarcă spre dânsul fața iubită.

Un întreg mic poem de cea mai curată dragoste.

X

BISERICI ȘI SFINȚI...

Caracterul religios al orașului ocrotit de apostolul cu simbolul leonin s'a păstrat peste criza de confiscări a bisericilor și de secularizări prin anii de «masonerie» 1860—80.

Uși cu aparență modernă duc în interiorul însuflețit de plângerile și imnurile vechilor orge ale bisericilor de parohie; dela vitrina de modă a Merceriei se trece la închinarea sfântului sau sfintei, pentru ca îndată aceiași femeie să se adauge la continuul val viu de mișcare.

Acuma, de ziua marelui Sfânt Antoniu dela Padova vecină, s'a făcut, peste Canalul cel mare, un pod de vase pentru trecerea procesiunii care adună miile de oameni ce țin să li se înoiască binecuvântarea făcătorului de minuni. În *campiellul* de supt fereștile noastre copiii nu mai strigă «ciocolata», ci își fac datoria pe urma relicviilor și a steagurilor.

XI

PISICI VENETIENE...

Nu se pot număra pisicile Veneției. Bizanțul le-a încetățenit, și acolo, în centrul Orientului, ele veniseră ca animale sacre, multă vreme oprite de a trece la păgâni, din arhaicul Egipt al zeilor-dobitoace, sau al dobitoacelor-zei.

În toate cartierele ele apar, dar mai ales în cele sărace, păzitoare ale nesfârșitelor ganguri și ale imenselor pivniți părăsite, contra invaziei guzganilor rătăcitori și flămânzi, pe cari s'ar părea că-i stâng.

Câte una albă, grasă, domnește din vârful olanelor bătrâne, ca o stăpână de casă. Altele se desmiardă în brațe de fete și de femeii care le alintă, de copii cari le trag de coadă. Restul se strecoară nenorocite prin ungherele fără hrană. Nu miaună, nu cer. Divinitatea lor inițială impune o demnitate solemnă miseriei lor. Nu le vezi încrucișând strada, ca să împiedece mersul, posibil numai prin aleasa eleganță a claselor populare, prin străduțele așa de înguste și de întortochiate. Cutare, cu funingine în bătrâna ei blană albă, a încremenit de agonie pe o margene de marmură. Gondolierii o cunosc și-ți explică: s'a tras acolo să moară. Cu ochii pe jumătate închiși, ea se încălzește de o ultimă rază de soare. În mușenia ei animalică, fără idei abstracte și iluzii religioase, moare și ea în aceeași profundă și cu totul nenorocită umilință ureroasă ca și noi.

Sânt discrete și tăcute. Nu le auzi. De pe acoperișurile roșii și sure nu li se ridică imnul de iubire strigat tare de-asupra canalelor. Și ele știu că aici nu se face zgomot, nici de o așa de mare bucurie ca aceia, și se iubesc deci cu dinții de fiară strânși....

* * *

Din nou la Torcello. Ultimele reparații au făcut să iasă ori să fie puse la loc multe lucruri. Strălucitele mosaice în care asprimea bizantină e îmblânzită de ceva occidental și mai ales popular. Urmăresc detaliile care încunjură frumuseța marilor figuri: a lui Hristos coborîndu-se în limburi de o parte, a Maicii Domnului prelungindu-și enorm ivirea pe rotunzirea absidei din față. Invierea poartă pecetea bizantinului *ἀνάστασις*. Marile figuri ale Pă-

rinților în jețuri formează al doilea registru. În celelalte e teologia Vechiului Testament resumată în chipurile lui David și lui Solomon. « Pregătirea » noului legământ e presintată lângă scaunul gol pe care e așezată *etoimasia*, noua carte sfântă. Iadul, cu cei doi demoni cornorați și cu negrul lor împărat, purtând o lungă barbă albă, în jețul lui de osândire, cuprinde, în strecurarea de șopârle ale dracilor, și cele mai frumoase figuri de Impărați, de Impărătese, de Patriarhi plutind de-asupra flăcărilor, pe când de partea fericiților, — fără niciun Purgatoriu la mijloc, deci strict oriental și bizantin, — stau numai alte chipuri, de clerici și de fruntași ai mirenilor. Simboluri încă nu destul de descifrate termină măreața succesiune de scene.

În mari litere latine, inscripțiile cuprind, de o parte și de alta, o poezie de același fel, simplă, adânc populară: *Virgo Domini, natum prece pulsa, terge ratum*, « Fecioară a Domnului, stăruie în rugăciunea ta pe lângă Fiu, șterge păcatul »

C. 51.720